

حقوق اسلامی تطبیقی

الخلاف فی الاحکام شیخ طوسی ۴۶۰-۳۸۵ (ترجمه کتاب

فقه کیفری

جلد سوم

جنايات و سرقت

مترجمین: هرمز اسدی کوه‌باد - عبدالکریم گل‌گون

ناشر: شاهچراغ

تیراژ: ۱۰۰۰

قیمت:

نوبت چاپ: اول

قطع: وزیری

فهرست مطالب کتاب جنایات

صفحه

فهرست مطالب

۱۶	سؤال ۱: قتل مرد آزاد بخاطر زن آزاده و احکام آن:.....
۱۶	سؤال ۲: آیا مسلمان در برابر کافر کشته می شود؟.....
۲۰	سؤال ۳: چنانچه کافری فرد کافری را کشت، سپس قاتل اسلام آورد:.....
۲۰	سؤال ۴: اگر انسان آزاده ای برده ای را کشت، در برابر آن (برده) کشته نمی شود:.....
۲۲	سؤال ۵: اگر برده جنایت کرد ارش جنایت به بردگی او می باشد:.....
۲۲	سؤال ۶: قتل تعدادی برده در قبال یک برده:.....
۲۲	سؤال ۷: چنانچه بخواهد پنج نفر را بکشد و پنج نفر را ببخشد:.....
۲۴	سؤال ۸: دیه برده، (معادل) قیمت او می باشد:.....
۲۴	سؤال ۹: ممنوعیت قتل پدر در عوض فرزند:.....
۲۶	سؤال ۱۰: قتل مادر در عوض پسرش:.....
۲۶	سؤال ۱۱: زن از قصاص چیزی را به ارث نمی برد:.....
۲۸	سؤال ۱۲: اگر اولیاء فرد کشته شده، متعدد بودند، و یکی از آنها بخشید:.....
۲۸	سؤال ۱۳: جنایت بر اعضاء و احکام آن:.....
۳۰	سؤال ۱۴: شرایط کشتن یک نفر توسط یک نفر:.....
۳۴	سؤال ۱۵: مخیر بودن اولیاء مقتول بین کشتن گروه (قاتلین) یا بخشیدن:.....
۳۶	سؤال ۱۶: اگر یک نفر دست انسانی را قطع کند، و شخص دیگری پایش را بر او زخمی کند:.....
۳۶	سؤال ۱۷: مشارکت یک گروه در زخمی نمودن یک نفر که موجب قصاص شود:.....
۳۸	سؤال ۱۸: ضربه با چیزی که از امثال آن برای کشتن استفاده می شود:.....
۴۰	سؤال ۱۹: چنانچه طفلی را به زور زندانی نمایند و بمیرد:.....
۴۰	سؤال ۲۰: اگر کسی را به گونه ای در آتش بیندازند که امکان خروج از آتش را نداشته باشد و بمیرد:.....
۴۲	سؤال ۲۱: اگر کسی را در وسط دریا بیندازند و بمیرد:.....
۴۲	سؤال ۲۲: چنانچه قبل از افتادن در آب، یک ماهی او را بلعد:.....
۴۲	سؤال ۲۳: تداخل قصاص عضو در قصاص نفس و دیه آنها با همدیگر:.....
۴۴	سؤال ۲۴: اگر مسلمانی دست مسلمانی را قطع کند سپس آن که دستش قطع شده مرتد شود:.....
۴۶	سؤال ۲۵: اگر برای مرتد، مدت زمانی که امکان بازگشت وجود دارد ثابت شود:.....
۴۶	سؤال ۲۶: اگر مسلمانی دست مسلمانی را قطع کند، سپس مرتد شود و به دشمن حربی ملحق شود:.....
۴۸	سؤال ۲۷: جنایت (جرم) بر بنده (برده) قبل از آزادی و بعد از آن و احکام آن:.....
۴۸	سؤال ۲۸: احکام مباشرت در قتل به دستور امیر یا سلطان:.....
۵۰	سؤال ۲۹: اگر امیر کسی را مجبور به قتل کسی نماید که قتلش واجب نیست:.....
۵۲	سؤال ۳۰: احکام مباشرت در قتل با دستور ارباب:.....

فهرست مطالب

صفحه

مسئله ۳۱: اگر کسی در غذای خودش سم بریزد و آن را به:	۵۴
مسئله ۳۲: اگر شخصی غذای دیگری را مسموم نماید:	۵۶
مسئله ۳۳: قتل مرتد توسط کافر ذمی:	۵۶
مسئله ۳۴: کشتن نصرانی توسط مرتد:	۵۸
مسئله ۳۵: خون انسانی که مرتکب زنا می شود، هدر است:	۵۸
مسئله ۳۶: معاونت در قتل با گرفتن و نگه داشتن:	۶۰
مسئله ۳۷: حکم دیدبانی که ناظر بر قتل شخص است:	۶۰
مسئله ۳۸: ارتکاب جرایم بر چشم و احکام آن:	۶۲
مسئله ۳۹: افعال عمدی کودک و دیوانه با خطاهای آنها یکسان است:	۶۲
مسئله ۴۰: وجوب قصاص در قتل عمد بدون دیه:	۶۴
مسئله ۴۱: اولاد دیه ارث می برند چه مرد باشد چه زن:	۶۶
مسئله ۴۲: اگر اولیای مقتول کسانی باشند که به امثال ایشان ولایت داده نمی شود:	۶۸
مسئله ۴۳: اگر بعضی از اولیاء دم رشید باشند و کسی بر آنها ولایت نداشته باشد:	۶۸
مسئله ۴۴: اگر حق قصاص برای دو پسر باشد، ولی یکی از ایشان از قصاص بگذرد:	۷۰
مسئله ۴۵: وکالت در استیفاء حق قصاص جائز است و نظر مخالفی نیست:	۷۲
مسئله ۴۶: وکالت دادن برای استیفاء حق قصاص در غیاب موکل جایز است:	۷۲
مسئله ۴۷: اگر یک نفر مثلاً ده نفر را به قتل برساند:	۷۴
مسئله ۴۸: اگر شخصی دست یک نفر را قطع کند و یک نفر دیگر را بکشد:	۷۶
مسئله ۴۹: اگر مردی دست مردی را قطع کند، سپس کسی که بر وی جنایت شده، دست جانی را قطع کند:	۷۶
مسئله ۵۰: اگر قاتل قبل از قصاص هلاک شود:	۷۶
مسئله ۵۱: اگر دو نفر مردی را بکشند، در حالی که یکی از آن دو به تنهایی و بدون آن فرد دیگر می توانست او را بکشد:	۷۸
مسئله ۵۲: اجازه استیفاء حق (قصاص) فرزندان بصورت دسته جمعی از قاتل پدرشان:	۸۰
مسئله ۵۳: چنانچه یک نفر دست شخصی را از میج قطع نماید، سپس شخصی دیگر همان دست را از آرنج قطع کند و بمیرد:	۸۲
مسئله ۵۴: اگر مردی دست مردی را از میج قطع کند، و مرد دیگری ساق همان دست را از آرنج قطع کرد:	۸۲
مسئله ۵۵: اگر دیگری را بکشد، به نحوی که قصاص در آن واجب باشد:	۸۴
مسئله ۵۶: اگر شخصی یک نفر را مجروح کند، و این جراحت به درون او سرایت کند و بمیرد:	۸۶
مسئله ۵۷: جراحت های ده گانه و احکام آنها:	۸۶
مسئله ۵۸: دیه جراحت موضعه نیم عشر است . یعنی پنج شتر:	۸۸
مسئله ۵۹: اگر شخصی دست راست کسی را قطع کند، ولی خودش دست راست نداشته باشد:	۸۸
مسئله ۶۰: اگر فردی دستی را که انگشتانش کامل است قطع نماید، ولی انگشت دست خودش ناقص باشد:	۹۰

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

هر مکتب حقوقی مبتنی بر اصول و قواعدی است که براساس بافت اجتماعی و سیاسی جامعه‌ی مربوطه شکل گرفته و نشو و نما یافته است، امروزه به دلیل سرعت و وسعت تحول و دگرگونی‌ها در عرصه فن‌آوری اطلاعات، و ابعاد گوناگون اقتصادی و فرهنگی، ارتباط میان افراد، فرهنگ‌ها و دولت‌ها بسیار آسار شده است، و این امر، شناخت فرهنگ‌ها، نظام‌های اجتماعی و سیاسی به ویژه مکاتب و سیستم‌های حقوقی مجری (به ضم م) در کشورهای گوناگون و قواعد و قوانین حاکم بر روابط و مناسبات بازرگانی و سیاسی کشورها، نه تنها برای دولت‌ها بلکه برای احاد جامعه به ویژه بازرگانان، گردشگران و پژوهشگران و حقوقدانان را به عنوان یک ضرورت انکار ناپذیر آشکار ساخته است. علاوه براین در تطبیق قواعد حاکم بر مکاتب حقوقی، و مقایسه و تطبیق آنها به نقاط اشتراک و افتراق و مبانی و ساختار آنها، شناختی ژرف به دست می‌آید و در این فرآیند ضعف و قوت آنها آشکار شده و در اصلاح و بازسازی قوانین و قواعد به قانونگذاران کشورها کمک می‌کند و این وضعیت اجتماعی و فرهنگی جهانی ایجاب می‌کند که محققان اقتصادی حقوقی، سیاسی و روابط بین‌الملل بر این قواعد آگاهی داشته باشند. به همین جهت در طول تاریخ بشری محققان با آگاهی از این مهم به این امر مبادرت ورزیده‌اند. رنه داوید در این باره آورده است:

"مقایسه نظام‌های حقوقی با توجه به تنوع جغرافیایی آنها، به اندازه‌ی علم حقوق قدمت دارد، ... و به سوابق قدیمی متعددی می‌توان اشاره کرد؛ با این وجود، گسترش حقوق تطبیقی به عنوان علم در جهان چیزی تازه است. تنها یک قرن پیش اهمیت مطالعات حقوق تطبیقی شناخته شده است. روش و هدف‌های حقوق تطبیقی به طور منظم بررسی شده‌اند و حتی اصطلاح حقوق تطبیقی پذیرفته و معمول شده است." (رنه داوید، ۱۳۶۴، ص ۴)

به همین جهت حقوقدانان در قرن بیستم به‌طور وسیع به تحقیق در این باره پرداخته و به عنوان بنه‌ای برای بررسی‌های حقوقی مطالعات حقوقی به آن اهتمام ورزیده و برای آن مبادی و مقدمات تعیین ده و مورد بحث و گفتگوی عمیق قرار دادند. رنه داوید فوائد حقوق تطبیقی را در پژوهش‌های تاریخی یا سلفی مربوط به حقوق، معرفت بهتر حقوق ملی و اصلاح آن، و درک ملل بیگانه و تنظیم بهتر روابط زندگی المللی سودمند می‌داند. (رنه داوید، همانجا ص ۶)

در نظام حقوقی اسلام از بدو شکل‌گیری مطالعات فقهی، فقهای بزرگ، به مقارنه، تطبیق و بیان متلاف نظرهای مذاهب فقهی اهتمام ورزیده و اندیشه‌های گوناگون فقهی را گرد آورده و به مقابله و موازنه سنجش میان آنها پرداخته و ادله‌ی هر نظریه را بر اساس مبانی پذیرفته‌ی خود مورد نقض و ابرام قرار دند و برپایه‌ی مبادی و مبانی و روش و غایت و اهدافی که در حقوق تطبیقی مورد نظر است؛ این نوع تحقیقات را می‌توان بدان جهت که بررسی درون دینی و مقارنه، موازنه و مطابقه میان نظریه‌ها و ادله آنها میان مذاهب فقهی اسلامی است، آن را حقوق تطبیقی اسلامی نامید، که در ادبیات فقهی اسلامی به آن علم الخلاف گفته می‌شود. زیرا در آن به گردآوری نظریه‌های گوناگون فقهی و تقسیم بندی آنها و بیان دلایل فقهی هر موضوع و دلیل ترجیح نظریه مختار پرداخته می‌شود. (حکیم، ص ۱۳) و بدان جهت که بر آن به کیفیت ارائه دلایل شرعی و پاسخ به شبهات وارده از سوی مخالفان پرداخته شده، برخی از قدماء محققان آن را جدل منطقی به شمار می‌آورند. (حاجی خلیفه، ص ۴۷۲) کاوش در علل و عوامل این اختلافات گرچه بسیار شنیدنی و جذاب است ولی به‌وضوح مطالعاتی دیگری چون تاریخ فقه و اصول فقه انجام می‌گیرد. آنچه اهمیت این موضوع را آشکار می‌کند این است که؛ چون بیشتر کشورهای اسلامی بر آن هستند که بر پایه‌ی قانون اساسی خود قوانین را از مبانی فقه ایجاد نمایند و از آنجا که در حیطه‌ی هر کشور اسلامی هم معمولاً چندین مذهب فقهی مورد عمل واقع می‌شود، لذا این رشته و بررسی میانی فقهی هر مذهب ضروری به نظر می‌آید. از سوی دیگر علم الخلاف راهی هموار برای ایجاد تفاهم بین مذاهب فقهی و زمینه‌ساز نزدیکی آنها و جلوگیری از تعصب‌های کورکورانه و امکان قبول آراء مخالف و خالص کردن مبانی حقوق اسلامی از پیرایه‌های تاریخی و بازکردن راه اجتهاد آزاد از طریق آشنایی با آراء و ادله مخالفان است. آن‌گونه که گرایش مرجع اسبق شیعه مرحوم آیه‌الله بروجردی (م ۱۳۴۰ ه ش) به این علم، موجب رونق بیشتر آن و تجدید حیات تقریب بین مذاهب اسلامی و زمینه‌ساز رسمیت یافتن مذهب فقهی شیعه توسط برخی از بزرگان اهل سنت و شیخ الازهر الشریفه، محمد شلتوت، گردید. (عمید زنجانی، ۱۳۹۱، ص ۱۸) از این رو فقهاء بزرگ از قرون اولیه‌ی شکل‌گیری علم فقه به این مهم پرداختند. (علی بن سلیمان مرداوی، ص ۱۶)

در مکتب فقهی امامیه نیز شیخ طوسی با تألیف کتاب وزین و محققانه‌ی «الخلاف» فصل تازه‌ای گشود و راهی نورانی را به همه‌ی محققان فقهی نشان داد که آثار و ثمرات مهمی در پی داشت. وی که از شاگردان ویژه‌ی سید مرتضی علم‌الهدی بود، پس از وی زعامت شیعه را به عهده گرفت و به دلیل آشوب‌هایی

که علیه او به راه می‌انداختند، از بغداد به نجف اشرف مهاجرت و بزرگ‌ترین مرکز فرهنگی - حوزه‌ی علمیه نجف اشرف - را پایه‌گذاری کرد. او که در همه علوم اسلامی تألیفات منحصر به فردی دارد که تا کنون مرآت تحقیقات و مطالعات اسلامی قرار می‌گیرند، از آنجا که بر مبانی فقهی اهل سنت تبحر و تسلط کاملی داشت تا بدانجا که برخی او را از بزرگان اهل سنت به شمار آورده‌اند. لذا با این توانمندی و اشرف کتاب «الخلاص» که یکی از کتب کم نظیر فقه مقارن و تطبیقی است به رشته‌ی تحریر درآورد.

ابوالقاسم گرجی از محققان برجسته معاصر در باره‌ی کتاب خلاف می‌گوید:

پیش از شیخ، دانشمندان بزرگ شیعه چون مفید و مرتضی و دیگران، کتب نفیسی در این زمینه تألیف کرده‌اند، ولی به طور قطع در جامعیت و کمال و قوت استدلال همپایه‌ی کتاب‌های شیخ نیست. پس از آن بزرگوار به یقین این علم راه کمال پیموده، لیکن بدون شک از مهم‌ترین منابع اصلی آثار شیخ بوده است.

آنچه موجب اعجاب این جانب است، این است که از زمان تصنیف کتاب شریف خلاف تاکنون یعنی حدود ده قرن - هنوز بر حسب ظاهر کتابی در فقه مقارن نوشته نشده است که حاوی تمام مزایای کتاب خلاف باشد، یعنی ایجاز، حسن اسلوب، زیبایی و سلامت تعبیر، استدلال، و بالاخره ذکر اقوال همه مذاهب اسلامی جمع کرده باشد. (گرجی، ۱۳۷۷ ص ۱۸۱)

یکی از محققان معاصر و برجسته‌ی های این اثر سترگ را چنین آورده است:

الف - پرداختن به آرای فقهی فتاوی اهل سنت که امروز کمتر دسترسی به آنها وجود دارد.

ب - ذکر آرای مشهور فقه‌های شیعه که به لحاظ قدمت آنها، امروز جایز اهمیت بسیار است.

ج - استفاده از اصول جدل در تأیید یا نقد یک نظریه و ارائه ادله‌ی قابل قبول برای مخالف.

د - ارائه موارد وفاق مذاهب و موارد خلاف.

ه - مشخص نمودن موارد موافقت فتاوی مشهور فقهی شیعه با هر کدام از مذاهب اهل سنت.

و - استناد فتاوی مشهور شیعه به اجماع فقه‌های شیعه.

ز - ذکر یک روایت از اهل بیت به تناسب استناد به حدیثی از پیامبر (ص).

ح - رعایت کمال اقتضار در ذکر آراء و ادله.

ط - رعایت کمال انصاف و قبول آرای فقهی مخالف در صورت مطابقت با ادله معتبر.

شیوه نویسنده‌ی این کتاب آن است که ابتداء در هر مسأله، رای فقه‌های شیعه را مطرح و سپس به آرای موافق دیگر مذاهب و فقهاء اشاره نموده است و آرای مخالف را یاد می‌کند، آنگاه به ادله‌ی مخالفان نیز پرداخته و آن را با دلیل رد می‌کند. این کتاب شامل همه‌ی ابواب فقه بوده و در سه جلد به قطع و زیری به وسیله انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم به چاپ رسیده است. (عمید زنجانی، ۱۳۹۱ صص ۳۰ و ۳۴)